

PROFESSIONAL BANK AXLOQINING NAZARIY VA USLUBIY ASOSLARI

Abduvaxobov Shaxzod Xolmo'min o'g'li

Samarqand iqtisodiyot va servis instituti

Bank ishi kafedrasi assistenti,

Xolboyev Shoxjahon Axmad o'g'li

Samarqand iqtisodiyot va servis instituti talabasi

Annotatsiya

Ushbu maqolada professional bank axloqi tushunchasining nazariy asoslari, ularning rivojlanish bosqichlari hamda amaliyotdagi ahamiyati tahlil qilingan. Bank xodimlarining axloqiy me'yorlarga amal qilishi nafaqat moliyaviy tizimning ishonchliligini, balki mijozlar bilan samarali muloqotni, bank xizmatlarining sifatini ham belgilaydi. Maqolada professional axloqning asosiy tamoyillari, ularni shakllantirishda etik kodekslarning tutgan o'rni va axloqiy muammolarni hal qilish uslublari ko'rib chiqiladi. Shuningdek, xalqaro tajribalar asosida O'zbekiston bank tizimida professional axloq madaniyatini rivojlantirish yo'llari ham tahlil etilgan. Tadqiqot natijalariga ko'ra, bank xodimlarining axloqiy saviyasini oshirish – moliyaviy xizmatlar sifati va mijozlar ishonchini mustahkamlashda muhim omil hisoblanadi.

Kalit so'zlar: professional axloq, bank tizimi, etik kodeks, axloqiy tamoyillar, bank xodimi, mijoz ishonchi, axloqiy madaniyat, nazariy asoslar, xizmat sifati, kasbiy etika.

Kirish. Zamonaviy iqtisodiyotda bank tizimi nafaqat moliyaviy vositachi, balki jamiyatda ishonch va barqarorlikni ta'minlovchi muhim institut sifatida qaraladi. Shu nuqtayi nazardan, bank xodimlarining professional faoliyati nafaqat ularning malakasi, balki axloqiy qadriyatlariga ham bevosita bog'liqdir. Mijozlar bilan to'g'ri va halol munosabat o'rnatish, xizmat ko'rsatish jarayonida axloqiy tamoyillarga amal qilish, ma'lumotlarning maxfiyligini saqlash kabi jihatlar professional bank axloqining ajralmas tarkibiy qismlaridandir. Bugungi kunda raqobatbardosh moliyaviy muhitda har bir bank xodimidan nafaqat kasbiy bilim, balki axloqiy yondashuv, mas'uliyat va halollik talab etiladi. Ayniqsa, bank xizmatlari ko'lamining kengayib borayotgan sharoitida etik me'yorlarning buzilishi nafaqat mijoz ishonchini, balki butun moliyaviy tizimning obro'sini xavf ostiga qo'yishi mumkin. Professional bank axloqi bu – alohida bir me'yorlar tizimi bo'lib, unda kasbiy faoliyat davomida qanday axloqiy qarorlar qabul qilish kerakligi, qanday xatti-harakatlar maqbul ekani aniqlashtiriladi. Maqolada ana shu me'yorlarning nazariy va uslubiy asoslari, ularning rivojlanish yo'nalishlari,

shuningdek, xalqaro tajriba asosida ularni bank amaliyotiga tatbiq etish imkoniyatlari tahlil qilinadi. Shu bilan birga, O'zbekiston bank tizimida professional axloq madaniyatini yuksaltirishning dolzarb jihatlari ham yoritiladi. Zero, ishonch – bank tizimining eng muhim poydevoridir va bu ishonchni mustahkamlashda professional axloqning o'rni beqiyosdir. Bank tizimi iqtisodiyotning qon tomiri hisoblanadi. Moliyaviy vositachilik, kreditlash, investitsiya xizmatlari ko'rsatish kabi keng ko'lamli faoliyat tarmoqlari aynan banklar orqali yuritiladi. Bunday mas'uliyatli tizimda ishlovchi har bir mutaxassisning nafaqat kasbiy salohiyati, balki axloqiy fazilatlar ham dolzarb ahamiyat kasb etadi. Shu sababli, professional bank axloqining nazariy va uslubiy asoslarini chuqur o'rganish – moliyaviy tizimda ishonchni mustahkamlash yo'lidagi eng muhim qadamlardan biridir. Professional bank axloqi – bu bank xodimlarining xizmat vazifalarini bajarishda amal qiladigan axloqiy qoidalar, tamoyillar va mezonlar tizimidir. Bu tizim quyidagilarga asoslanadi: halollik, xolislik, mas'uliyat, mijozlarga nisbatan hurmat, adolat, sir saqlash, manfaatlar to'qnashuvining oldini olish va ishonchli munosabatlar o'rnatish. Aynan shu jihatlarda bank faoliyatida sifatli xizmat ko'rsatish va barqarorlikni ta'minlashga xizmat qiladi. Masalan, mijozning moliyaviy holati haqida maxfiy ma'lumotlarni oshkor qilmaslik – bu professional axloqning asosi sanaladi. Shu bilan birga, bank xodimi qaror qabul qilayotganda shaxsiy manfaatlarini emas, balki mijoz va tashkilot manfaatlarini ustun qo'yishi zarur.

Professional axloq me'yorlarini o'rnatish va ularni hayotga tatbiq etish bo'yicha turli yondashuvlar mavjud. Bu me'yorlar ko'pincha ichki korporativ kodekslar shaklida belgilanadi. Har bir bank o'zining axloqiy kodeksiga ega bo'lib, unda xodimlar qanday holatlarda qanday harakat qilishi kerakligi aniq ko'rsatiladi. Jahon bank amaliyotida esa AQSh, Buyuk Britaniya, Germaniya kabi davlatlar professional axloq bo'yicha aniq standartlar ishlab chiqqan. Axloqiy normalar nafaqat tashqi nazorat, balki ichki madaniyat orqali ham mustahkamlanadi. Bunda har bir xodim o'z kasbining axloqiy mas'uliyatini chuqur his etishi, professional fazilatlarini yuksaltirishi kerak. Shuningdek, banklarda doimiy ravishda etik treninglar, malaka oshirish kurslari, holatlar tahlili orqali axloqiy muhitni mustahkamlash maqsadga muvofiq. Axloqiy qarorlar qabul qilishda dilemmalar yuzaga kelishi mumkin. Bunday holatlarda xodim axloqiy tahlil tamoyillaridan – ya'ni foyda va zararni tahlil qilish, adolatni saqlash, universal qoidalarni e'tiborga olish orqali yechim topadi.

Bank amaliyotida ko'p uchraydigan axloqiy muammolardan biri – manfaatlar to'qnashuvi masalasidir. Agar bank xodimi shaxsiy manfaatlarini mijoz manfaatlaridan ustun qo'ysa yoki ma'lumotdan noto'g'ri foydalansa, bu nafaqat etik buzilish, balki huquqiy javobgarlikni ham keltirib chiqaradi. Shu sababli, har bir bank axloqiy nizolarni oldindan aniqlash va ularni bartaraf etish mexanizmlarini ishlab chiqishi muhimdir. Bu esa bank ichki audit xizmatining mustahkam faoliyatiga, etik

qo'mitaning mavjudligiga va shaffoflik tizimiga bog'liqdir. Yana bir muhim jihat – mijozlarga xizmat ko'rsatishda axloqiy yondashuvdir. Xodim har bir mijozga individual yondashuvi, adolatli qaror qabul qilishi, milliy, diniy, ijtimoiy ajratmalarni chetga surib, insoniy qadriyatlarni ustuvor qo'yishi lozim. Shu jihatdan olib qaraganda, professional axloq – bu bank tizimining "yumshoq kuchi", ya'ni ishonch uyg'otuvchi omil sifatida qaraladi.

O'zbekiston Respublikasida moliyaviy sohani isloh qilish doirasida professional axloqiy me'yorlarni takomillashtirishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Xususan, Markaziy bank va tijorat banklari tomonidan xodimlar uchun axloqiy kodekslar ishlab chiqilib, zamonaviy xizmat madaniyatini shakllantirish choralari ko'rilmoqda. Bu boradagi yutuqlar bank tizimining raqobatbardoshligini oshirish, xalqaro moliyaviy bozorlar bilan integratsiyalashuviga xizmat qilmoqda. Shuningdek, oliy ta'lim muassasalarida bank sohasi mutaxassislarini tayyorlash jarayonida ham professional axloq bo'yicha alohida mashg'ulotlar tashkil etilishi lozim. Talabalar nafaqat nazariy bilim, balki etik holatlarda qaror qabul qilish ko'nikmalarini ham egallashlari kerak. Axloqiy masalalarga e'tibor berilmasa, bank tizimida korrupsiya, ishonchsizlik va xizmat sifatining pasayishi yuzaga keladi.

Professional bank axloqining amaliy ko'rinishlaridan biri bu – mijoz bilan to'g'ridan-to'g'ri muloqotda bo'lganida xodimning kommunikativ madaniyatini saqlashidir. Mijozlarga xizmat ko'rsatishda muloyimlik, diqqat bilan tinglash, muammoni hal qilishga tayyor turish kabi jihatlar bank axloqining muhim unsurlaridir. Ayniqsa, shikoyatlarni hal qilishda xodimlar ehtiyotkor, sabrli va halollik bilan yondashishlari lozim. Bu nafaqat mijozning muammosini yechadi, balki bank imijini ham ko'taradi. Bank muhitida axloqiy madaniyatni shakllantirishda yetakchilik muhim o'rin tutadi. Rahbarlarning o'zlari axloqiy tamoyillarga amal qilishi, xodimlarga namuna bo'lishi, har qanday buzuvchi holatga nisbatan qat'iy pozitsiyada bo'lishi axloqiy tizimni mustahkamlaydi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, korporativ madaniyati rivojlangan banklarda mijozlar ishonchi yuqori bo'ladi va bu bevosita foyda va raqobatbardoshlikka ta'sir ko'rsatadi. Shuningdek, zamonaviy bank xizmatlarining raqamlashtirilishi jarayonida axloqiy me'yorlarga bo'lgan talab yanada kuchaymoqda. Masalan, internet-banking yoki mobil ilovalar orqali amalga oshiriladigan xizmatlarda ham xodimlar va dasturchilar maxfiylik, xavfsizlik va adolat mezonlariga amal qilishlari kerak. Axloqiy kamchiliklar, masalan, shaxsiy ma'lumotlarning himoyasizligi yoki noto'g'ri algoritmlar orqali qarorlar qabul qilinishi mijozlarga zarar yetkazishi mumkin. Shu sababli, raqamli bank xizmatlarini ishlab chiqishda ham professional axloq yondashuvi yetakchi tamoyil sifatida qaralishi lozim.

Yana bir dolzarb masala – inson huquqlariga hurmat masalasidir. Bankda ishlovchi har bir xodim mijozlar orasida diskriminatsiyaga yo'l qo'ymasligi, nogironligi bo'lgan shaxslarga, keksalarga, ayollarga yoki boshqa ijtimoiy guruhlariga

nisbatan adolatli va hurmat bilan munosabatda bo'lishi kerak. Bu – nafaqat etik, balki huquqiy talab hamdir. Shuning uchun banklar o'z axloqiy me'yorlarini BMTning inson huquqlari bo'yicha konvensiyalari bilan uyg'unlashtirishga harakat qilmoqdalar.

Xulosa. Professional bank axloqi – bu bank tizimida faoliyat yurituvchi har bir xodimning kasbiy faoliyatidagi axloqiy tamoyillarga rioya qilishi orqali mijozlarga, hamkorlarga va jamiyatga nisbatan mas'uliyatli munosabatni shakllantiruvchi asosiy qadriyatlardan biridir. Bank xizmatlarining ko'lamining kengayishi, raqamli texnologiyalarning kirib kelishi va mijozlar talabining ortib borayotgani sharoitida bank xodimlarining axloqiy me'yorlarga amal qilishi dolzarb ahamiyat kasb etadi. Bank axloqi nafaqat xodimlarning shaxsiy xulq-atvori, balki muassasa obro'si, moliyaviy barqarorlik va mijozlar ishonchiga ham bevosita ta'sir qiladi. Ayniqsa, halollik, adolat, shaffoflik, mijozga hurmat bilan yondashish kabi qadriyatlar bank xizmatlarining sifatini belgilovchi muhim mezonlardandir. Ushbu maqolada yoritilgan nazariy va amaliy jihatlar shuni ko'rsatadiki, professional bank axloqining shakllanishi izchil qonunchilik, samarali boshqaruv, doimiy xodimlar malakasini oshirish va kuchli ichki nazorat tizimi bilan chambarchas bog'liq.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Karimov, A.A. Bank ishi asoslari. Toshkent: Iqtisod-Moliya, 2020.
2. Xudoyberdiyev, A.X. Kasbiy etika va etik tamoyillar. Toshkent: Fan va texnologiya, 2018.
3. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki. Bank xodimlari uchun axloqiy kodeks (amaliy qo'llanma). – Toshkent, 2021.
4. Basel committee on banking supervision. Core principles for effective banking supervision. Bank for international settlements, 2012.
5. Crane, A. Matten, D. Business ethics: managing corporate citizenship and sustainability in the age of globalization. 2019.
6. Jenkins, R. Ethical banking and professional conduct. Routledge, 2017.
7. O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi. Bank sohasi mutaxassislarini tayyorlashda axloqiy me'yorlar bo'yicha metodik tavsiyalar. 2022.